

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2009

Lorenza Ciocca

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Ciocca Lorenza

SPOLEČENSKÝ ŽIVOT NEJMLADŠÍ GENERACE
PO NÁSTUPU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
V ČESKOSLOVENSKU

SOCIAL LIFE OF YOUNG PEOPLE AFTER THE RISE
OF COMMUNIST REGIME
IN CZECHOSLOVAKIA

V Praze 2009

vedoucí práce: PhDr. Jiří Hasil

Poděkování

Ráda bych upřímně poděkovala vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Hasilovi za jeho výstižné připomínky, cenné podněty ke zlepšení a zejména trpělivost a ochotu řešit vše, co bylo potřeba.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 15.12.2009

podpis _____

Anotace:

Tato práce je zaměřena na život mládeže v 50. letech minulého století v Československu a možnosti jejího vyžití v mládežnických organizacích mocensky ovládaných komunistickým režimem. V úvodní části definuji komunismus, společenské a kulturní prostředí v padesátých letech a přehled mládežnických organizací a jejich charakteristiky.

Cílem výzkumu je pomocí ankety a osobních rozhovorů s pamětníky vytvořit nezájatý pohled na společenský život mládeže se zaměřením na organizovanou činnost.

This thesis is focused on the life of young people in the 50's of 20th century in Czechoslovakia and on the possibility of its self-realisation through the young organizations controlled by the communist regime.

In the first part I am going to define communism, social and cultural environment in the 50's and I will try to build an overview of the youth organisations and their characteristics.

The aim of this research through questionnaires is to create an impartial view over the social life of young people orientated on the organized activity,

Klíčová slova:

Komunismus, socialismus, mládežnické hnutí, KSČ, totalita, ateismus, školství, výchova, angažovanost, Pionýr, pionýrský oddíl, ČSM, Svaz socialistické mládeže, Junák.

Communism, socialism, youth movement, totality, atheism, education, enlightenment, involvement, pioneer unit, scout.

Obsah

ÚVOD	5
1 KOMUNISMUS	7
1.1 POKUS O DEFINICI KOMUNISMU	7
1.2 SYMBOLIKA.....	10
1.3 POČÁTKY KOMUNISMU A JEHO ŠÍŘENÍ.....	12
1.4 NÁSTUP KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V ČESKOSLOVENSKU	13
1.5 NÁZORY PAMĚTNÍKŮ	15
2 ŠKOLA, STÁT A VOLNÝ ČAS OBYVATEL	17
2.1 CHARAKTERISTIKA	17
2.2 SOVĚTIZACE SPOLEČNOSTI A VÝCHOVY	17
2.3 ODBOROVÉ ORGANIZACE	18
2.4 REKREACE A SPORT	19
2.5 VZDĚLÁNÍM PROTI TOTALITĚ.....	20
2.6 VÝVOJ VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ	21
3 ORGANIZACE PRO MLÁDEŽ	22
3.1 ČESKOSLOVENSKÝ SVAZ MLÁDEŽE (ČSM)	22
3.2 SOCIALISTICKÝ SVAZ MLÁDEŽE (SSM)	22
3.3 PIONÝR.....	23
3.4 JISKRY:.....	31
3.5 ORGANIZACE JUNÁKA (POJ) A SKAUTU	32
3.6 HLAVNÍ ROZDÍLY MEZI SKAUTY (JUNÁKY) A PIONÝRY.....	37
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	39
4.1 CÍL A ZÁMĚR VÝZKUMU, POUŽITÁ METODA, CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU....	39
4.2 HYPOTÉZY VÝZKUMU.....	40
4.3 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ.....	40
4.3.1 H1 - VĚTŠINA RESPONDENTŮ BUDE NA OBDOBÍ ÚČASTI V MLÁDEŽNICKÉM Hnutí VZPOMÍNAT S DOBRÝMI POCITY	40
4.3.2 H2 - VĚTŠINA RESPONDENTŮ SI ZPĚTNĚ BUDE UVĚDOMOVAT MANIPULACI KOMUNISTICKÉHO REŽIMU PROSTŘEDNICTVÍM MLÁDEŽNICKÝCH ORGANIZACÍ.	41
4.3.3 H3 - VĚTŠINA RESPONDENTŮ TRÁVILA SVŮJ VOLNÝ ČAS ORGANIZOVANĚ.	42
ZÁVĚR	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
SEZNAM PŘÍLOH.....	48
SEZNAM OBRÁZKŮ	48
SEZNAM TABULEK	48
PŘÍLOHY	

Úvod

Téma života mládeže ve vztahu ke společenské a politické situaci mě vždycky zajímalo, a proto jsem se rozhodla zaměřit svou bakalářskou práci na společenský život dětí a mládeže po nástupu komunistického režimu a za doby komunistické vlády v tehdejší Československu.

Komunismus (a vše co se ho týká) je pro mě jev, o kterém se v mé vlasti a v západní Evropě vůbec málo ví. Itálie komunistický režim neprožila, moji rodiče ani jejich známí do Pionýra nechodili, volné cestování a svoboda myšlení jsou nároky, které jsem ve svém životě vždy považovala za samozřejmé.

Těžko si dovedu představit, jaké by bylo mé mládí, kdybych nemohla volně cestovat a jakým způsobem by se vyvíjel můj život, kdybych žila v komunistické zemi.

Na počátku své práce se pokusím definovat termín komunismus a jeho historické prameny.

Dále se budu zabývat historicko - sociální situací po nástupu komunistického režimu v Československu.

Na začátku výzkumné části uvedu přehled mládežnických organizací v ČR v období komunismu, jejich význam a zaměřím se na to, jak stát jejich prostřednictvím řídil a kontroloval život dětí a mládeže.

Cílem výzkumu je získat přesnější přehled o tom, jak lidi trávili volný čas, jak stát kontroloval a reguloval život mladých tak, aby vyrostli se „správnou“ komunistickou mentalitou a ideologií.

Můj výzkum má tedy za cíl vytvořit neutrální přehled o společenském životě v Československu v době, kdy zde vládla komunistická strana a dosáhnout toho chci na základě informací a svědectví získaných, jak z historických pramenů, tak rozhovory s pamětníky.

Ve své práci také využiji dotazníků, kterými jsem získávala informace od lidí, kteří tu dobu osobně prožili a díky kterým jsem se dozvěděla mnoho věcí o tom, jak ve skutečnosti komunistický režim a ČSM (Československý svaz mládeže) ovlivňovaly jejich každodenní život.

Z těchto předpokladů vycházím při definici svých hypotéz.

h1 - Většina respondentů bude na období účasti v mládežnickém hnutí vzpomínat s dobrými pocity.

h2 - Většina respondentů si zpětně bude uvědomovat manipulaci komunistického režimu prostřednictvím mládežnických organizací.

h3 - Většina respondentů trávila svůj volný čas organizovaně.

1 Komunismus

„Soudruzi, řekl potichu, víte, kdo za tohle všechno může? Víte, kdo v noci přišel a strhl větrný mlýn? KULIŠ! zařval náhle hlasem tura. Kuliš to provedl! Jen tak ze zlomyslnosti, aby rozvrátil naše plány a pomstil se za své potupné vyhnání. Pod pláštíkem noci se ten zrádce připlížil a zničil nám téměř celoroční práci. Soudruzi, tady na místě teď vynáším nad Kulišem trest smrti. Komu se podaří přivést ho před soud, dostane pytel jablek, a kdo se ho zmocní živého, dostane řád Zvíře - hrdina II. třídy a dva pytle jablek!“

George Orwell – Farma zvířat

1.1 Pokus o definici komunismu

Termín komunismu pochází z latiny: *communis* = společný. Komunismus je ideálem ideologie beztrždní společnosti založené na společném vlastnictví výrobních prostředků a majetku, společnost, jejímž bezprostředním cílem je neomezený a všestranný rozvoj každého člověka. Podle této ideologie je základním nositelem komunistických myšlenek dělník a rolník, jako zástupci pracujících. Oni jsou předurčení pro dovedení lidstva do ideálního stádia vývoje společnosti, tedy komunismu. Programem komunistického hnutí je převychovat lidi k lepšímu a pro splnění tohoto poslání mohou využívat i nedemokratické prostředky a násilné postupy.

Dále se tak označuje stav společnosti, jehož dosažení komunisté prosazují a často také komunistický režim, tedy politické zřízení států ovládaných komunistickými stranami. Komunismus můžeme považovat za extrémní variantu mnohem rozšířenějšího socialismu. Tento režim je charakteristický především neexistencí legální opozice. Jde o jeden z druhů totalitárních systémů. Hlavním heslem je: „Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“¹ (v socialismu „Každému podle jeho práce“²).

Ideu zrušení soukromého vlastnictví nacházíme již u Platóna, v praxi byla ale realizována v prvních křesťanských komunitách. Znovu se idea společného vlastnictví objevila v 15. století v myšlenkách prosazovaných husity a potom v

¹ RUMJANCEV, A. *Slovník vědeckého komunismu*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1978. 317 s. Komunismus, s. 111.

² RUMJANCEV, A. *Slovník vědeckého komunismu*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1978. 317 s. Socialismus, s. 220.

16. století u Moreho (utopický socialismus) a v 18. století u francouzského revolucionáře Babeufa.

Zdaleka nejvlivnější teorii komunismu vytvořili Marx a Engels kolem poloviny 19. století. Marxismus považuje dosažení komunismu za nutný výsledek dějinného procesu vývoje ekonomických sil a jejich vlastnictví. Dějiny se mu jeví jako posloupnost stádií, definovaných především výrobním způsobem, tedy ekonomickou základnou společnosti. Podle Leninovy revize marxismu od „prvotního komunismu“³ prvobytně pospolné společnosti, prochází lidstvo etapami otrokářství, feudalismu a kapitalismu. Počínaje otrokářstvím již existuje vykořisťování: vládnoucí třída si přivlastňuje nadhodnotu vytvořenou ovládanými třídami. V kapitalismu jako vrcholném stádiu vykořisťovatelských společností však vzniká dělnická třída, která bude jednou schopna dosáhnout poslední fáze dějin, tedy spravedlivé komunistické společnosti.

Podle komunistické ideologie je možné nastolit vládu pracující třídy několika způsoby řízení státu:

Lidová demokracie byla první fází procesu k dosažení komunismu. Jedná se o formu diktatury proletariátu, která spolupracuje při rozvíjení myšlenek socialistické revoluce s neproletářskými masami obyvatelstva.

Jak se uvádí v programu KSSS, lidová demokracie „je výrazem zvláštnosti vývoje socialistické revoluce v situaci, kdy je imperialismus oslaben a poměr sil se změnil ve prospěch socialismu“.⁴ Lidová demokracie vznikla v průběhu národní a demokratické revoluce v několika východoevropských zemích.

Charakteristickým rysem lidové demokracie je existence systému více politických stran, kdy kromě komunistických existují jiné demokratické strany, které stojí na pozicích socialismu a uznávají vedoucí úlohu dělnické třídy. Existují specifické organizační formy typu národní fronty, která sjednocuje politické strany a masové organizace. Jiné zvláštnosti období formování lidové demokracie spočívají v tom, že neexistují omezení politických práv, období odstranění starého státního aparátu je delší apod.

³ LUŇÁK, P. Encyklopedie moderní historie. 1. vydání. Praha: Libri, 1998. 656 s. Prvotní komunismus, s. 115.

⁴ Programy KSSS, Praha 1962, str. 70.

Socialismus a komunismus jsou různé stupně vývoje společnosti založené na společenském vlastnictví výrobních prostředků. Socialismus je její nižší fáze a komunismus vyšší fáze. Základem jejich rozdílu je stupeň ekonomické zralosti. Už za socialismu neexistuje soukromé vlastnictví výrobních prostředků a výrobní vztahy necharakterizuje nadvláda a podřízenost, ale soudružská spolupráce a vzájemná pomoc lidí osvobozených od vykořisťování. Všechny rozdíly mezi dělnickou třídou a družstevním rolnictvem (a jejich společné rozdíly oproti inteligenci) existující za socialismu vybudováním komunismu postupně mizí, neboť jsou v konečném důsledku podmíněné úrovní rozvoje výrobních sil. Komunismus se od socialismu odlišuje především obrovským rozvojem výrobních sil, schopných vyrobit dostatek spotřebních předmětů, což umožňuje uskutečnit základní princip socialismu: „každému podle množství a kvality jeho práce“, a za komunismu: „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“.

Na základě růstu výrobních sil se v komunismu upevní přímé rozdělování produktů namísto zbožně-peněžních vztahů existujících ještě za socialismu. Změnám v ekonomice odpovídají změny v nadstavbě. Na určitém stupni vývoje komunismu úplně odumřou politická a právní ustanovení, politická a právní ideologie, uplatní se jednotná všeobecně uznávaná pravidla komunistického soužití, jejichž zachovávání se stane vnitřní potřebou a zvykem všech lidí. Úplně vymizí funkce státu a strana vyčerpá své historické poslání. Národy se budou stále všestranně sblížovat až po úplné zmizení rozdílů mezi nimi. Komunismus bude nejvyšší formou organizace společnosti, která bude fungovat na základě vysoce rozvinutých výrobních sil, vědy, techniky, kultury a komunistické společenské samosprávy. Postupné přerůstání socialismu v komunismus sestává z hlubokých kvalitativních proměn, které se soustřeďují okolo tří základních problémů: vybudování materiálně-technické základny na základě urychlení vědeckého a technického pokroku, rozvoje komunistických společenských vztahů a formování nového člověka – všestranně rozvinuté osobnosti harmonicky spojující duchovní bohatství, morální čistotu a fyzickou dokonalost. K vybudování komunismu ale v tehdejší Československu nedošlo. Pouze bylo v roce 1960 doplněno do oficiálního názvu republiky označení „socialistická“, jako symbolické vyjádření určitého stupně vývoje.

1.2 Symbolika

Srp, kladivo a pěticípá rudá hvězda představují symboly, který používaly komunistické strany, státy a další organizace.

Tyto elementy byly používané na vlajkách a státních symbolech Sovětského svazu a jeho vlivu podléhajících států. Srp a kladivo byly běžně používány například v bývalém Československu na mnoha miliónech kusů na bankovkách.

Srp a kladivo – obvykle překřížené – měly symbolizovat spojení dělnictva a rolnictva.

Hvězda se objevovala na řádech, listinách, úřadech a jinde jako symbol cesty k lepším zítřkům. Cosi nad hlavami běžných lidí, co jim svítí na cestu a ukazuje směr k vysněnému spravedlivému systému, ke komunismu.

Obrázek č. 1: Symboly komunismu

Internacionála je dalším tradičním symbolem proletářského hnutí.

Originální francouzská verze L'Internationale byla napsána Eugènem Pottierem v roce 1871, hudbu složil Pierre Degeyter. Autorem českého textu je Antonín Macek.

*„[...] Dělníci, též rolníci, bratři,
jsme velkou stranou dělnickou,
všem lidem jenom země patří
a zahaleči ať již jdou [...]“*

Její nesporný význam byl především v tom, že spojovala určité skupiny obyvatel (dělníky, rolníky), dávala jim najevo, že patří do velké skupiny lidí a burcovala je k boji proti vykořisťování. Sjednocovala je za společnými zájmy a to jim dávalo sílu a moc.

Socialistický realismus vznikl ovlivňováním kulturního a uměleckého vkusu obyvatel. Je dalším typickým atributem komunistického pohledu na svět. Vznikl v SSSR z neoklasicismu a tradičního realismu v ruské literatuře 19. století a stal se oficiálním druhem umění pro skoro šedesát roků.

Byl samozřejmě viděn i jako nástroj mocné propagandy a stal se politikou státu v roce 1932, když Stalin vyhlásil nařízení na rekonstrukci literárních a uměleckých organizací. Všechna díla musela projít přísnou kontrolou a umělci a spisovatelé, kteří zabloudili od oficiální linie byli potrestáni.

Základním pravidlem tohoto směru byla všudypřítomnost oslavy proletářského hnutí a budovatelského nadšení, pompéznost a okázalost, staveb, zaměření na každodenní obyčejný život pracujících na jejich cestě ke komunismu. Jednoznačná byla i glorifikace vedoucích představitelů.

Obrázek 2: Růže pro Stalina- Boris Vladimirski, 1949

Obrázek 3: Hotel Internacional, Praha, vznikl v letech 1952-1954

1.4 Nástup komunistického režimu v Československu

Komunistický režim je označení pro období, po které v Československu vládla KSČ (Komunistická strana Československa). Je výsledkem takzvaného Únorového převratu, který proběhl mezi 17. a 25. únorem roku 1948. Tehdy nastal v Československu obrat od demokracie k totalitě, kdy KSČ dostala příležitost chopit se násilně moci a dokonale jí využila.

Totalitní režim, který si oficiálně říkal lidová demokracie, byl ve skutečnosti na dálku veden z tehdejšího SSSR (Svaz sovětských socialistických republik) a zahájil svou činnost pronásledováním svých odpůrců.

Za vlády tohoto režimu byly sta tisíce lidí z politických důvodů uvězněny, internovány nebo umístěny do pracovních či koncentračních táborů. Mnozí z nich se, tvář v tvář takovému osudu, raději rozhodli emigrovat. Odhaduje se, že po Únoru 1948 počet lidí, kteří opustili zemi, dosáhl 8 tisíc.⁵

Mezi takovými byli hlavně představitelé demokratických stran, některým z nich se útek nepodařil a místo svobody je tak čekalo dlouholeté vězení. Představitelé NSS (*Národně socialistická strana*) a také ČSL byli zatýkáni a souzeni jako takzvaní agenti cizích mocností. Nejhorší osud prožili členové poslaneckého klubu NSS. Někteří z nich byli v červnu 1950 dokonce odsouzeni k smrti.

Nejkřiklavějším a v poslední době také velmi medializovaným případem byl proces s někdejší národně-socialistickou političkou Miladou Horákovou, která byla v roce 1950 ve vykonstruovaném procesu odsouzena k trestu smrti za údajnou velezradu a vyzvědačství. Spolu s ní bylo odsouzeno dalších 12 lidí, tři z nich rovněž k trestu smrti.⁶

Pro Čechy představuje komunismus nejdelší zkušenost s totalitním režimem. Počty popravených a perzekvovaných se v různých pramenech liší. V některých

⁵ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha : Panorama, 1990. 245 s. ISBN 80-7038-193-0.

⁶ Bývalá dělnická prokurátorka Ludmila Brožová-Polednová, která se tehdy na vynesení rozsudku výrazně podílela, nastoupila v březnu 2009 do plzeňské věznice. Bývalou prokurátorku poslal na šest let do vězení pravomocným rozsudkem pražský vrchní soud počátkem září roku 2008.

Význam rozsudku jednoho z nejkřiklavějších projevů bezpráví v novodobé české potažmo československé historii je precedenční. Je důležitým momentem pro současnost a snad i varováním do budoucna pro ty, kteří jsou dnes pevně přesvědčení, že „jejich stromy rostou do nebe“. Přes neomluvitelnou a desetiletí trvající laxnost justice a naprostou výjimečnost případu je tento případ tedy velmi důležitý zejména z morálního hlediska a české společnosti se tímto naskytá nová možnost debatovat o minulosti.

zdrojích se uvádí, že v době komunistického režimu v Československu bylo popraveno pro politické trestné činy 248 osob (247 mužů a 1 žena)⁷, jinde se uvádí číslo 262.⁸

Asi 4500 osob zemřelo ve vězení, další stovky lidí zemřely na následky mučení v komunistických věznicích a několik tisíc odsouzených prožilo deset i více let v žalářích. V táborech nucených prací bylo bez soudu dle zákona 247/48 uvězněno více než 80 000 lidí, velká skupina mužů sloužila vojenskou službu u tzv. pomocných technických praporů.

Nejméně 282 lidí zemřelo při pokusu uprchnout přes železnou oponu na západ. Dále v letech 1948 – 1989 zemřelo při výkonu služby nejméně 584 pohraničnicků (pouze 11 z nich však v důsledku střetu s narušiteli hranice).⁹

Brutálních trestů se dočkali i ti, kteří za 2. světové války za svobodu bojovali, ale většinou na nesprávné „světové straně“, a zvláště ti, kteří se postavili komunistické moci v aktivním odporu.

Komunistický režim v Československu byl charakterizován absencí svobodných voleb a jistou úrovní teroru (která se v čase výrazně měnila). Režim likvidoval jakoukoli svobodu myšlenek, náboženské představitele a nekomunistickou inteligenci. Samozřejmě kontroloval i každodenní a společenský život občanů, jejich vzdělanost spolu s jejich volným časem¹⁰.

K výrazným změnám začalo docházet ihned po převratu v roce 1948. Písemné zdroje často uvádějí, že „režim byl inspirován sovětským modelem“¹¹. Podle mého názoru ale Češi přistupují k celému problému alibisticky – tzv. „režim“ byli vždy konkrétní lidé, kteří se snažili ovlivňovat a formovat společnost podle svých představ, které byly jistě ovlivněny děním v tehdejší Sovětském svazu a často také snahou o jejich osobní prospěch. Takové změny se zásadně dotkly celé společnosti a všeho, co ovlivňovalo život běžných lidí – ať už politika, hospodářství, kultura, sociálního systému. Změny, kterými komunistická moc přetvářela společnost podle své ideologie a koncepcí, se uskutečňovaly postupně.

⁷ LIŠKA O. a kol.: *Vykonané tresty smrti. Československo 1918-1989*. Praha, ÚDV 2000

⁸ RÁZEK, Adolf: *Seznamy popravených: Vykonané tresty smrti z politických důvodů od 25. 2. 1948 do 29. 12. 1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu [online], 14. 11. 2005 [cit. 30. 6. 2008].

⁹ GEBAUER, F. – KAPLAN, K. – KOUDELKA, F. – VYHNÁLEK, R. (eds.): *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989: Statistický přehled*. Ústav pro soudobé dějiny AV, Praha 1993.

¹⁰ Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, www.ustrcr.cz

¹¹ KRYSTLÍK, T. *Únor 1948 nebyla žádná náhoda*. Praha: cit. 2009-09-03 dostupný z WWW:

<[14](http://zpravy.idnes.cz/unor-1948-nebyla-zadna-nahoda-ddi-/kavarna.asp?c=A080225_112108_kavarna_bos.></p></div><div data-bbox=)

Vyhlašovala nové cíle a nastupovala nové cesty k jejich dosažení, převracela nebo upravovala dosavadní celospolečenské životní hodnoty, vnucovala jiný způsob života a také ideový svět každého jednotlivce.

Nový režim určoval zájmy společenské i osobní. Snažil se rozrušit dosavadní způsob společenského života a vtisknout mu nový rytmus a strukturu. Chtěl potlačit tradice a dosavadní historické vědomí a nahradit je jinými.

Mládež byla pro nově nastupující režim velmi důležitá část společnosti, a proto se jednou z priorit komunistické strany (respektive jejích ideologů) stala přeměna školství.

1.5 Názory pamětníků

Česká společnost a zejména mladí lidé měli po skončení války velké ideály a ke komunistickému Sovětskému svazu často vzhlíželi s obdivem a nadějemi. Částečně to bylo zřejmě zapříčiněno neinformovaností o zločinech stalinistického režimu a částečně jistou gloriolou Sovětského svazu jako osvoboditele (podíl západních spojenců na osvobození Československa byl až do roku 1989 často zamlčován). Po převratu v roce 1948 a hlavně během politických procesů v 50. letech čekalo mnohé kruté vystřízlivění.

Pro doplnění nástinu situace v ČSR uvádím několik citátů lidí, kteří toto období prožili.

M. Purkrábek: „*Totalitní režimy komunistické, které svobodnému životu obcí příliš nepřály a naše republika nebyla v tomto směru žádnou výjimkou. Jejich samosprávný charakter byl znatelně omezen, což se projevilo i v oblasti občanské participace na veřejném dění. Stát pohlížel na obce spíše jako na pouhé správní obvody, které mu jsou plně podřízeny, než jako na svébytné politické instituce s jistou mírou autonomie. Tento přístup vycházel z často deklarovaného přesvědčení, že nemůže být žádného rozdílu mezi zájmy místními a celonárodními.*“¹²

¹² PURKRÁBEK, M. a kol., *Veřejná politika a její aktéři*. Sborník. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 1996. s.26.

Ivan Klíma: „Vyrůstali jsme odtrženi od informací, ani v letech 1945-1948 si nikdo netroufl napsat, co je Stalin zač, i když už se o jeho zločinech vědělo. Pro tehdejší mladé levicové intelektuály byl tím, kdo ukončil válku a socialismus představoval naději na lepší vět“.¹³

¹³ Reakce na článek *Historici ukázali důkazy Kunderova udání*. Praha: cit. 2009-08-23. dostupné z WWW: [http://www.totem.cz/forum/read.php?f=3&i=66368&t=66314].

2 Škola, stát a volný čas obyvatel

2.1 Charakteristika

Školství bylo jednou z oblastí, která byla po nástupu komunismu vystavena velmi silnému politickému tlaku, a stalo se nástrojem propagandy. Celá řada vysokoškolských učitelů byla již v roce 1948 propuštěna. Bylo zavedeno státní vedení vysokých škol, zlikvidována jejich autonomie a byla zrušena definitivita profesorů. V letech 1948 až 1954 se počet profesorů a docentů snížil z 1330 na 887¹⁴ a bylo propuštěno na pět procent učitelů. Rozšířenou formou persekuce byly rovněž neustálé přesuny z jedné obce do druhé. Jen v roce 1953 bylo přemístěno v českých zemích přes 6300 učitelů.¹⁵

2.2 Sovětizace společnosti a výchovy

Po tříletém období politické plurality nastala v únoru 1948 radikální změna. Komunistická strana Československa (KSČ) ovládla všechny rozhodující pozice ve státě a zavedla diktaturu proletariátu. Během krátké doby zlikvidovala demokratické instituce včetně těch, které ovlivňovaly vzdělanost mládeže, odstranila všechny samosprávné prvky ve školství.

Oficiálním cílem vzdělávání se stala výchova mladých komunistů, kteří měli povinně v leninském duchu sdílet vědecký světový názor. Do škol byla zavedena politická výchova v duchu jediného přípustného výkladu – dialektického a historického materialismu. Prvním cizím jazykem na všech školách se stala ruština.

Zásadní změna, která spočívala ve vytvoření jednotné státní školské soustavy, přinesl zákon č. 95 z 21. dubna 1948 a na něj navazující učební plán s osnovami.

Programově zpolitizovaná škola byla rozdělena na tři stupně:

Škola 1. stupně (národní) od šesti let

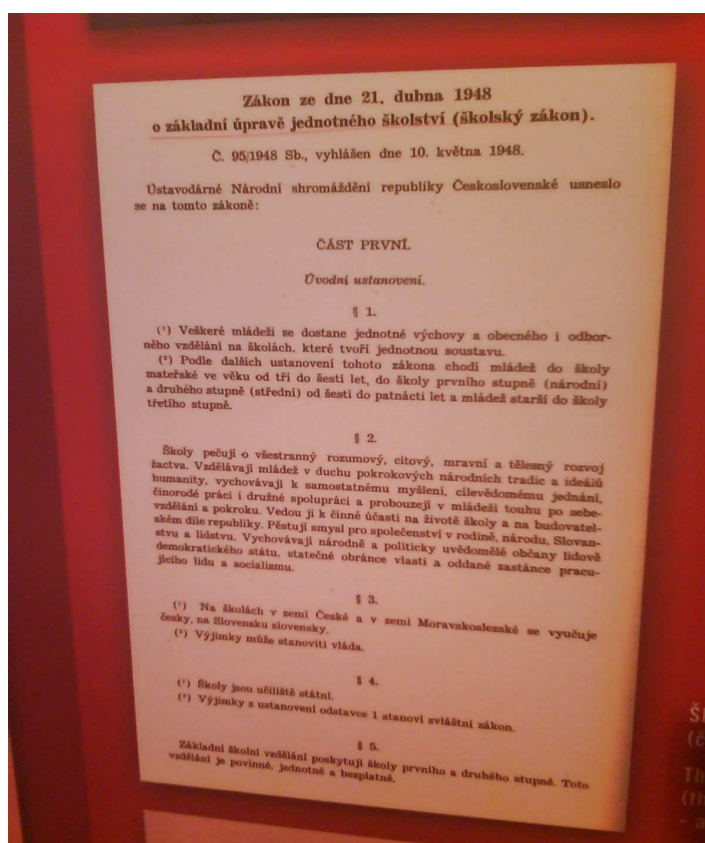
Škola 2. stupně (střední) do patnácti let

Škola 3. třetího stupně (odborné školy, gymnázia) pro mládež starší patnácti let.

¹⁴ Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze – Čerpané informace při návštěvě muzejní expozice

¹⁵ tamtéž.

Zestátněny byly rovněž mateřské školy pro děti od tří do šesti let a školy pro zdravotně postiženou mládež. Nový školský zákon č. 31/1953 zřizoval jedenáctiletou střední školu. Roku 1954 byly zřízeny také učňovské školy. Pozdější zákony organizační skladbu všeobecného školství částečně měnily, ale její podstata zůstala zachována tak, jak ji po nástupu KSČ k moci prosazoval ministr školství Zdeněk Nejedlý, historik a muzikolog, profesor hudební vědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Obrázek č.5: Školský zákon, pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze.

2.3 Odborové organizace

K úkolům odborových institucí patřila také spoluúčast na využití volného času zaměstnanců. Tuto roli jim přidělilo komunistické vedení, ale sami odboroví funkcionáři o tuto činnost jak z vlastní iniciativy, tak podle sovětského vzoru usilovali. Konkrétně šlo zejména o kulturní a osvětovou oblast, sport, rekreaci. Úkolem kulturní činnosti bylo podle odborových činitelů uspokojovat kulturní

zájmy zaměstnanců a tím zvyšovat jejich kulturní úroveň, provádět politickou propagandu a přispívat k zvyšování odborné a technické úrovně zaměstnanců. Počet členů odborových organizací se v posledních letech snižuje. Výrazný pokles odbory zaznamenaly na konci 90. let minulého století.

Rok	1995	2000	2002	2005	2006	2007	2008
Počet registrovaných členů	2292300	1025800	829993	610 000	569 000	539 000	511488

Tabulka č. 1 : Počet registrovaných členů, Českomoravská konfederace odborových svazů, 2008

Již v roce 1945 vznikaly odborové knihovny. V následujících letech jejich počet rychle stoupal. Z kulturních zařízení odborů se stalo přední místo závodním klubům. Zajišťovaly umělecké programy, zábavní podniky, ale také politické a odborné přednášky, různě soutěže, diskuse apod. Organizovaly amatérské soubory divadelní a hudební, vystoupení známých umělců, estrád, stálých divadel apod. Na počátku 50. let existovalo přibližně jeden až dva tisíce takových klubů. Započítávala se k nim však i zařízení, která klubový charakter neměla. Jejich množství odborové vedení sice uspokojovalo, nikoliv však jejich činnost, protože na rozdíl od sovětské praxe se nestaly „skutečnými středisky společenského života, aby byly druhým domovem pracujících a umožnily tak jejich co nejvšestrannější výchovu“¹⁶ neplnily roli při výchově nových socialistických lidí. Proto sílila snaha zaměřit činnost závodních klubů naznačeným směrem.

V mnoha městech, obvykle tam, kde nebyla jiná stálá kulturní zařízení, se závodní kluby staly jedinými středisky kulturního života, ale v činnosti jim byl vyčítán především nezáměr o politickou výchovu a propagandu a často také politické nesprávné zaměření některých pořadů.

Závodní kluby a také odborové organizace pořádaly zájezdy zaměstnanců do divadel, prohlídky památných míst apod.

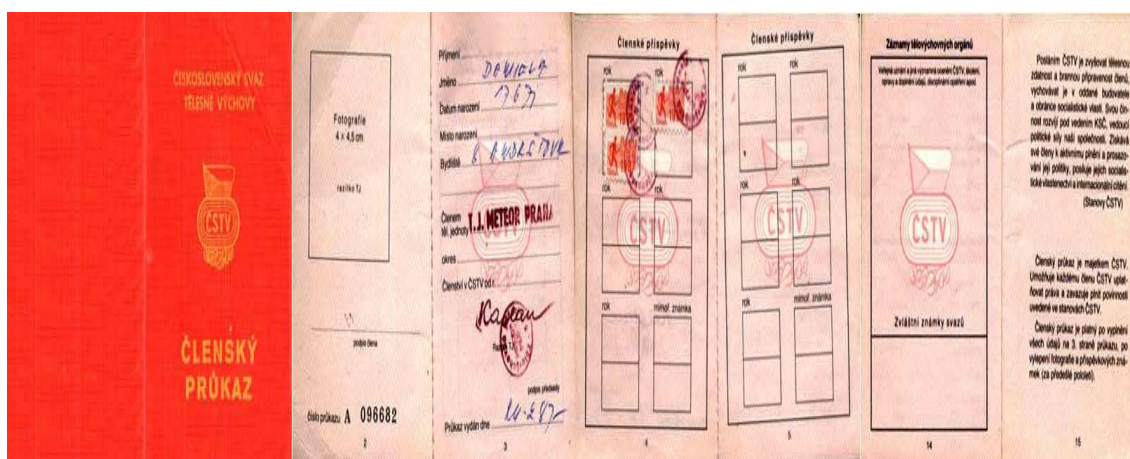
2.4 Rekreační a sport

V roce 1948, po událostech na všesokolském sletu, komunistické vedení uložilo

¹⁶ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948-1960*, s.241

odborům zakládat na závodech tělovýchovné a sportovní organizace. Cílem bylo ovládnout tělovýchovnou organizaci Sokol. To se podařilo, avšak v době, kdy v systému sjednocené tělovýchovy tradiční organizace již ztrácela význam. Souběžně se na závodech s podporou odborů ustavovaly sportovní kluby různého druhu. Kromě amatérských klubů a sportovních organizací vznikaly ve velkých závodech kluby podle sovětského vzoru, v nichž pak převažovali profesionálové nebo polo-profesionálové. Náklady klubů včetně odměn byly hrazeny podnikem a také z prostředků odborů.

Velkou část odborové činnosti zejména v podnicích vyplňovala péče o rekreaci zaměstnanců a jejich dětí a poskytování lázeňské péče. Odborové organizace zajišťovaly rekreaci ve vlastních zotavovnách, dětských táborech, zahraniční rekreaci výměnou s cizími odboráři. Odborové ústředí každý rok přidělovalo počet míst v rekreačních zařízeních svazům. Stejně se postupovalo při rozdělování lázeňské péče. Každým rokem se zvyšoval počet rekreatů, pohyboval se mezi 228 a 253 tisíci, v pionýrských táborech pobývalo 190 až 250 tisíc dětí.¹⁷

Obrázek č. 6: Členský průkaz ČSTV¹⁸

2.5 Vzděláním proti totalitě

Přestože byla všeobecná vzdělávací soustava spoutána ideologickým diktátem a přístup k vyššímu vzdělání byl omezen politickými hledisky, nedošlo v českých zemích k velkému propadu vzdělanosti. Naopak v některých ohledech působila uzavřenost země za ostatními dráty naprosto protichůdně a zvyšovala hodnotu vzdělávání. V prostředí, které nenabízelo mnoho možností (omezené cestování,

¹⁷ Český statistický úřad, 2009

¹⁸ Dostupné z WWW: <http://civilizace.mysteria.cz/view.php?cislocianku=2007020601>

nemožnost podnikání, sociální nivelizace), poskytovaly škola, amatérská umělecká činnost, soustavná četba či jiné formy vzdělávání smysluplnější náplň života.

2.6 Vývoj vysokého školství

Statistický vývoj vysokého školství od 50. let. Je vidět, že počet studentů se v 60. letech razantně zvýšil, což lze interpretovat jako důsledek přicházejícího Pražského jara a celkového uvolňování poměrů. Další podobný nárůst nastal až po Sametové revoluci a zejména v novém tisíciletí, kdy vzniklo k prudkému nárůstu počtu vysokých škol, zejména o školy soukromé.

	1955/1956	1965/1966	1975/1976	1985/1986	1995/1996	2005/2006
Počet VŠ	28	26	23	23	23	62
Fakult	73	69	65	68	110	120
Studentů	50 886	95 528	92 362	109 273	139 774	298 196

Tabulka č.2 : *Počty studentů a VŠ, Český statistický úřad, 2009*

3 Organizace pro mládež

Koncem 40. let minulého století probíhal v Československu cílený výběr organizací a spolků, kterých se komunistická moc zbavovala bez jakýchkoli zábran z mocenských či ideologických důvodů. Dobrovolnou a suverénní občanskou společnost ještě v letech 1945 -1948 představovalo více jak 60 000 organizací (zdroj: *Český statistický úřad*), spolků, jednot, korporací, družstev, profesních a zájmových sdružení nejrůznějšího typu. Tato členitá občanská společnost byla pro komunisty nepřijemnou překážkou v cestě za ovládnutím a kontrolu nad společností. Ty organizace, na kterých měla komunistická moc zájem, se rozhodla zachovat, či je sdružit v nový typ celostátních masových organizací často budovaných podle sovětského vzoru.

Jiná rovina byla otázka právních nástrojů, které komunisté k likvidaci organizací a spolků použili, či otázka majetková, která sehrávala pro komunisty též významnou roli. Tragicky dopadla likvidace spolků a organizací pro mnohé jejich funkcionáře a členy. Patřili mezi oběti komunistické represe a perzekuce.

3.1 Československý svaz mládeže (ČSM)

Jednalo se o jednotnou masovou politickou organizaci české a slovenské mládeže, řízena Komunistickou stranou. Vznikla roku 1949 sloučením národních organizací československé mládeže (Svazy české, slovenské, polské mládeže a mládeže Karpat, vznikly roku 1945 rovněž jako záloha KSČ). Vznik jednotné ČSM znamenal násilnou likvidaci všech ostatních (nekomunistických) mládežnických organizací a persekuci jejich vedoucích představitelů. Roku 1968 se ČSM rozpadla a činnost nakrátko obnovily komunisty zakázané organizace (Junák - Skaut). Po upevnění moci KSČ, v roce 1970, byla ČSM obnovena jako Socialistický svaz mládeže (SSM).

3.2 Socialistický svaz mládeže (SSM)

Cílem SSM byla jednotná výchova mládeže v duchu marxismu-leninismu. Tiskovým orgánem SSM byl deník "Mladá fronta". SSM byla zrušena v roce 1989 v důsledku pádu komunistického režimu. Její někdejší součást, pionýrská

organizace (PO), však ve své činnosti pokračuje pod novým názvem "Pionýr". V současné době je druhou největší organizací, zabývající se v České republice prací s dětmi.

3.3 Pionýr

Pionýrská organizace Československého svazu mládeže (PO ČSM) má tento název od roku 1950. Vytvoření jednotné organizace bylo reakcí na dříve velmi kritizovanou roztržičnost hnutí dětí a mládeže. Činnost PO byla nově svázána se státní institucí – školou, již reformovanou na tzv. jednotnou. Přineslo to na mnoha místech potřebné zázemí, ale současně tím organizace ztratila mnoho přirozených spojenců. Jakoby došlo k uzavření hnutí a následně omezení přirozeného rozvoje, který by přinášelo i jiné než školní prostředí. Mnozí mladí a dospívající se tehdy stali pionýry s důvěrou, že činí správnou věc. Část junáků se připojila v duchu Svojsíkovského principu loajality ke státu a národu¹⁹

Věřili, že budou moci pokračovat při respektování ideového zaměření nové organizace. Mnozí podpořili vznik ČSM a POJ z touhy po právu dětí a dospívajících spolurozhodovat o činnosti a z nechuti podřizovat se vůdcovskému systému skautingu, požadovali amatérismus organizace, nesvázanost s náboženstvím, zejména s katolicismem, koedukaci v oddílech a více různorodé zájmové činnosti.

Obrázek č. 7: Členský průkaz pionýra

Každý pionýr měl svou pionýrskou legitimaci a nosil kroj. Pionýrským krojem byl červený šátek a nejprve bílá, později modrá košile, modrá sukně/kalhoty a odznak.

¹⁹ A. B. Svojsík: *Základy Junáctví ve výkladu skautských zákonů*. Praha: Merkur, 1991.

Historie pionýrů ve zkratce

1949 - 1950: Vznik Pionýrské organizace Junáka.

1950 - 1968: Pionýrská organizace Československého svazu mládeže.

1968 - 1970: období rozmanitostí: Pionýr byl jednou z 18 uznaných dětských a mládežnických organizací.

1970 - 1989: období tzv. Jednotné organizace dětí a mládeže, dětský prvek označovaný jako relativně samostatná součást SSM: 1970 Pionýrská organizace ČSSR, 1970-1989 Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže.

Organizace a hierarchie POJ ČSM

Abychom lépe pochopili tuto organizaci, je nutno znát její hierarchii a jak byla vnitřně rozdělena.

Oddíl

Oddíl tvoří pionýři jedné třídy. V čele je oddílová rada o třech až pěti členech. volená na schůzi oddílu. Každý oddíl má vedoucího, člena ČSM.

Pionýrský oddíl je základní organizační jednotkou sdružení. Skládá se z členů oddílu a vedoucího. Oddíl musí prokazovat pravidelnou, systematickou celoroční výchovnou činnost kolektivu dětí a mládeže. Oddíl spadá přímo pod pionýrskou skupinu.

Vedoucí oddílu

Každý oddíl má svého vedoucího, člena ČSM, staršího 16 let. Jmenuje ho okresní rada Junáka. Pro práci s pionýrským oddílem ho připraví vedoucí skupiny.

Vedoucí oddílu je starším přítelem pionýrů. Zúčastňuje se oddílových schůzí a schůzí oddílových rad a usměrňuje dětské funkcionáře v práci. Nerozkazuje, ale přesvědčuje. Jeho autorita má vyplývat z větších zkušeností a znalostí. Vede pionýry k činorodé práci a dbá na to, aby se řídili pionýrskými zásadami. Chová se a jedná tak, aby si z něho pionýři mohli brát příklad.

Všichni vedoucí se snaží mezi sebou vytvořit harmonický kolektiv a dbají, aby

každý vedoucí měl správný poměr k učitelům a k rodičům. Jsou ve správném styku nejen s vedoucím skupiny, ale i s třídním učitelem, učitelem občanské nauky i s ostatními učiteli, kteří učí pionýry z jejich oddílu. Je-li toho třeba, vyhledávají i rodiče pionýrů, aby se s nimi dohodli o výchově jejich dítěte.

Skupina

Všechny oddíly na škole tvoří skupinu. Práci skupiny řídí skupinová rada. Skládá se ze tří až pěti členů, volených na shromáždění všech pionýrů celé školy a z předsedů jednotlivých oddílů. Skupinu vede člen ČSM za spolupráce člena učitelského sboru. Rady pionýrských oddílů a skupin pomáhají a radí žákovské organizaci.

Vedoucí skupiny

Vedoucím skupiny se může stát člen ČSM, který je nejméně 18 roků starý a má krajskou nebo ústřední 14 denní školu. Vedoucího skupiny jmenuje krajská rada Junáka. Placené vedoucí jmenuje ústřední rada Junáka.

Vedoucí skupiny odpovídá radám Junáka za dobrý chod skupiny. Má-li skupina nějaké nedostatky nebo těžkosti, které nemůže vedoucí sám překonat, je povinen je ohlásit ORJ.

Vedoucí skupiny pečuje především o dobrou práci vedoucích oddílů. Svolává proto pravidelně pracovní schůzky vedoucích. Na nich se vedoucí připravují na svou práci, seznamují se s novými pracovními metodami a výchovnými prostředky, školí se odborně i politicky. Při vzájemné kritice se upozorňují na své nedostatky i na chyby, které dělají v praxi a hledají společně cestu k nápravě.

Na schůzi vedoucích je připraven i plán nástupu na školu. Při zakládání skupiny je třeba svolávat schůze častěji. Později stačí, schází-li se vedoucí pravidelně jednou měsíčně.

Vedoucí skupiny je společně s důvěrníkem skupiny členem skupinové rady, kterou usměrňuje v práci.

Vedoucí skupiny je zvláště v těsném kontaktu s ředitelem školy, s důvěrníkem

skupiny, se Sdružením rodičů a přátel školy, se závodní radou patronátního závodu, s patronátní skupinou ČSM i všemi organizacemi, které skupině pomáhají. Nesmí zapomínat ani na školníka.²⁰

Pionýrská skupina

Má za účel řídit a organizačně, informačně a finančně zajišťovat oddíly, které registrovala. Pionýrská skupina má na rozdíl od oddílu a volnočasového klubu právní subjektivitu. Pionýrská skupina musí mít minimálně 15 členů do 26 let, přičemž minimálně dva z nich musí být starší 18 let (vedoucí a hospodář skupiny).

Zákony a zásady pionýrů²¹

- Pionýr miluje svou lidově demokratickou vlast.

Je hrdý na svůj národ, který pod vedením presidenta Klementa Gottwalda buduje socialismus. Miluje svou lidově demokratickou republiku a její armádu, záruku bezpečnosti našeho státu.

Již z první zásady je patrné, že šlo o organizaci, která měla za cíl mládež silně politicky vychovávat. Hrdost ke Klementu Gottwaldovi či budování socialismu jsou typické prvky propagandy 50. let.

- Pionýr přeje svobodu a mír všem národům. Miluje našeho osvoboditele Sovětský svaz, zemi svobody, míru a socialismu.

Další z hesel propagandy komunismu, jež má vštěpovat lásku k Sovětskému svazu jako zemi míru a svobody (už v době stalinistických čistek).

- Pionýr se dobře učí. Plní vzorně svoje školní povinnosti, má rád knihy, stále se vzdělává, aby se stal uvědomělým a platným budovatelem socialismu.

Dítě se nemá dobře učit pro svůj vlastní prospěch, aby se samo sebe obohatilo a lépe se uplatnilo v budoucím životě, ale především proto, aby se mohlo stát platné při budování socialismu.

- Pionýr je pracovitý. Ctí každou práci, která přináší prospěch celku, a účastní se jí

²⁰ Citace z publikace: *Zakládáme pionýrské oddíly*, ÚV ČSM, říjen 1949

²¹ Citace z publikace: *Zakládáme pionýrské oddíly*, ÚV ČSM, říjen 1949

podle svých sil. Především pomáhá svým rodičům.

Potlačení individuality ve prospěch celku. V oficiální ideologii komunismu typické ve stylu „Ten dělá to, ten zase ono, všichni dohromady udělají mnoho“. Individualismus se neuznává.

- Pionýr pečuje o své zdraví. Dbá o svou čistotu a je otužilý, aby byl zdatným pracovníkem a obráncem své vlasti.

Smysl utužování zdraví není v osobním štěstí jedince, ale v jeho přínosu pro kolektiv (zdravý jedinec může pracovat ve prospěch kolektivu více a také je platnější při obraně vlasti).

- Pionýr je ukázněný. Dbá rad svých rodičů, učitelů a vedoucích. Podřizuje se vždy vůli kolektivu.

Poprvé explicitně vyjádřena povinnost podřízenosti kolektivu. Individualismus je považován za škodlivý, a kdo se nepodřídí vůli většiny, automaticky většině škodí. Podle tohoto pravidla byly i například zabírány zemědělské usedlosti, které byly vzápětí začleňovány do velkých družstev – aby byly podle komunistické ideologie efektivnější a byly tak větším přínosem pro společnost.

- Pionýr chrání svou pionýrskou čest. Zastává pravdu, je čestný a odpovědný, není sobecký a jedná vždy spravedlivě. Váží si všech pracujících lidí.

Podle mého názoru pěkné pravidlo, byť důležitost „pracujícího lidu“ je zvýrazněna i zde.

- Pionýr je mladým hospodářem své země. Miluje přírodu, zachází šetrně se vším, co bylo vytvořeno lidskou prací. Chrání společný majetek a střeží jej před škůdci a nepřáteli.

Implicitně vytváří dojem, že ve společnosti je množství parazitů či škůdců, kteří nechtějí nic jiného, než kazit dílo kolektivu. Společný majetek je ale to nejcennější a proto je třeba ho bránit, a to je nutné vštípit již dětem (pionýrům).

- Pionýr je věrným a spolehlivým druhem. Pomáhá spolužákům a je přítelem malých dětí.

Jinými slovy – pomáhejme si navzájem a zdokonalme tak náš kolektiv. Společně se tak zlepšíme.

▪ Pionýr se připravuje vstoupit do řad ČSM (SSM). Bude proto vždy a všude vzorným pionýrem, aby byl přijat do ČSM (SSM), který sdružuje nejuvědomělejší mladé budovatele republiky.

Logické ukončení pionýrské výchovy. Pionýr (dítě) dospělo, ale je třeba mít nad ním stále dohled, a proto se stává členem ČSM (SSM), kde je dále veden a vychováván v duchu marxismu-leninismu.

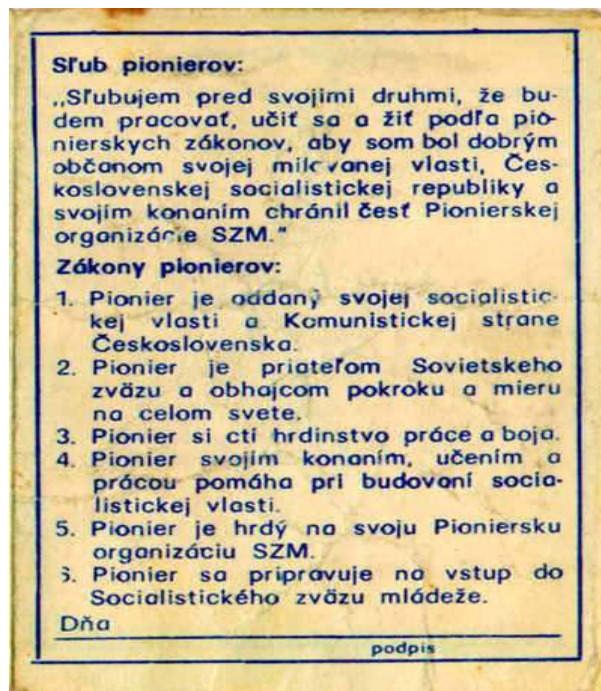
obrázek č.8 : Výzva a odezva²²

Pionýrský slib

„Slibuji před svými druhy, že budu pracovat, učit se a žít podle pionýrských zákonů, abych byl dobrým občanem své milované země, Československé socialistické republiky, a svým jednáním chránit čest pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže.“²³

²² dostupný z WWW: www.pionyr.cz

²³ Zdeněk Svatoš a kol.: *Pionýrská encyklopedie* 1. Česká ústřední rada PO SSM : *Mladá fronta*, 1978

Obrázek č.9: *Sľub pionýrů.*²⁴

Dobové citáty

Pro ilustraci atmosféry tohoto období uvádím několik dobových citátů:

*„Pionýři a školáci! Pilně se učte! Važte si svých rodičů a učitelů, poslouchajte jejich rady. Milujte naši drahou vlast a jejího presidenta Klementa Gottwalda! Poznávejte veliký Sovětský svaz, jeho hrdinný lid a slavné dílo nejlepšího přítele a ochránce dětí celého světa, soudruha Stalina!“*²⁵

Následující citáty jsem čerpala z Pionýrských novin (24.dubna 1952, č.35) :

„Učit se a pracovat tak, aby měl president republiky Klement Gottwalda radost“

V prvním čísle Pionýrských novin jsme uveřejnili toto heslo, podle kterého mají žáci pracovat po celý školní rok. Z dopisů pionýrů poznáváme, že heslu porozuměli.

²⁴ dostupný z WWW: <http://civilizace.mysteria.cz/view.php?cislocianku=2007020601>

²⁵ Z hesel Národní fronty k 1.máji 1952

S. Oubram, Praha Střešovice: Všichni kolem sebe vidíme, jakou šťastnou a radostnou cestou jdeme. Uvědomujeme si, že jsme nová mládež a že na nás mladých záleží, jaká bude naše republika ke konci pětiletky a v druhé pětiletce. Dali jsme si závazek, že mezi námi nebude nikdo, kdo by propadal.

Z. Malachová, Březany: Naším hlavním heslem jsou slova Leninova. Chceme se vzdělávat a učit proto, aby z nás vyrostli správní budovatelé socialismu. Víme, že pan prezident věnoval celý svůj život práci pro lepší budoucnost nás všech, že se stará, abychom měli radostný život.

Oceňujeme snahu a péči, kterou věnuje republika škole. Proto pomůžeme všude tam, kde nás bude třeba.

Magda Zmrhalová, Praha II: Začal nový školní rok a s ním i mnoho starostí. Budeme se pilně učit, aby z nás měli pan prezident, naši rodiče a soudruzi dělníci radost. Budeme co nejlépe spolupracovat se soudruhy učiteli, abychom vytvořili novou socialistickou školu. Budeme se snažit pomáhat slabším žákům. Utvoříme úderky, které budou mezi sebou soutěžit. Jedním z důležitých úkolů je získat co nejvíce žáků do pionýrské organizace.

Lad. Koštejn, Dubá: Chceme se učit a pracovat tak, aby z nás měl president republiky Klement Gottwald radost! Toto heslo na velké nástěnce hovoří k žákům národní školy v Dubé.

A pionýři se chtějí učit a pracovat co nejlépe, protože vědí, že i tím hájí věc míru. Jsou vděční naší komunistické straně za vydání nových učebnic. Ty jim umožní stát se uvědomělými a platnými občany naší republiky. Mnoho práce čeká pionýry. Pustili se však do ní s chutí.

Sovětský vzor pro děti:

„Přítel všech dětí, štědrý Děda Mráz, zavítal v pondělí 29. prosince do Košic, kam přijel moskevským rychlíkem od československo-sovětských hranic.

Na nádraží ho očekávaly a přivítaly stovky dětí v čele s nejlepšími pionýry. Děda Mráz jim tlumočil srdečné pozdravy sovětských dětí.

Vyprávěl jim o městech, jimiž projel, o korejských dětech a sovětských pionýrech, kteří se vzorně učí a pomáhají svým rodičům při jejich budovatelské práci.

*Po návštěvě v Košicích se vydal Děda Mráz na další cestu. Zastavil se také u budovatelů Tratě družby v Krompaších, kde mu pracovníci slíbili, že vybudují trať co nejdříve, aby nás ještě pevněji spojila s bratrským Sovětským svazem.*²⁶

Jak můžeme dobře pochopit z předchozího citátu, byl Sovětský svaz a jeho kultura vzorem pro děti všech socialistických zemí. Děda Mráz byla sovětská verze dnešního Ježíška, rozdával dárky a mluvil o čestném chování. Vyprávěl dětem pohádky o místech, která navštěvoval (jednalo se o socialistické země: Korea, Rusko, Polsko atd.) a jim vysvětloval důležitost budovat republiku a pomáhat rodičům.

Další sovětské vzory můžeme nalézt v literatuře jako třeba v knihách „Timur a jeho parta“ a „Příběh opravdového člověka“.

Tyto knihy poukazovaly na hrdinské činy sovětské mládeže, které měly být příkladem dětem všech socialistických zemí.

3.4 JISKRY:

Součástí pionýrské organizace byly tzv. Jiskry.

Jednalo se o dětskou masovou organizaci, do které byly zařazeny prakticky všechny děti po vstupu na základní školu. Hlavním cílem bylo připravit děti na vstup do organizace Pionýrské organizace SSM, ke kterému docházelo asi ve čtvrté nebo páté třídě základní školy.

Slib:

*„Slibuji dnes přede všemi, jako jiskra jasná, chci žít pro svou krásnou zemi, aby byla šťastná.“*²⁷

²⁶ Rudé právo, středa 31.prosince 1952, ročník 33,číslo 349

²⁷ Zdeněk Svatoš a kol.: *Pionýrská encyklopedie* 1. Česká ústřední rada PO SSM v nakladatelství Mladá fronta, 1978.

Zákony jisker

- Jiskra mluví pravdu.
- Jiskra je zvědavá.
- Jiskra ráda cvičí, zpívá, kreslí a hraje si.
- Jiskra je pracovitá a pomáhá rodičům.
- Jiskra chce být pionýrem.

Úryvek z úvodu příručky

„...Přinesli jsme v brožurce základní látku, kterou je třeba si osvojit a vést pionýry k tomu, aby se naučili všemu, co obsahují jednotlivé požadavky. Přitom je nutno, aby se vyvarovali knižního „biflování“...“

Nemělo by smyslu, kdyby děti znaly, že pionýrský pozdrav znamená: "pionýr klade zájmy pracujících pěti světadílů nad svoje vlastní zájmy", a přitom se nepodřizovaly kolektivu, nevěděly, kdy je potřeba obětovat své pohodlí práci, kdyby se na besedě neseznámily, jaké jsou zájmy pracujících, a nepochopily, jak těžké je postavení dělníků a jejich dětí v kapitalistických a koloniálních zemích, jak neohrožený je jejich boj za lepší život.“²⁸

3.5 Organizace Junáka (POJ) a Skautu

„...Každá demokratická společnost potřebuje čestné, zodpovědné lidi – pro každou totalitu jsou takoví lidé postrachem...“²⁹

Skauting (z angl: *scout* - zvěd, průzkumník, pozorovatel) je mezinárodní hnutí, jehož cílem je výchova a sebevýchova lidí všech věkových kategorií. Jeho členové se nazývají SKAUTI , v Česku někdy též JUNÁCI (podle největší české organizace skautů s názvem Junák – svaz skautů a skautek ČR). Původní význam slova byl zhruba „*statný mládenec*“ .

Junák byla česká dětská organizace, založená v roce 1914 a byla součástí světového skautského hnutí. Junák byl ve své historii celkem třikrát zakázán totalitními režimy: nejprve za 2. světové války hitlerovskými okupanty, pak

²⁸ A. Šůra: *Kdo nesmí na vysokou*, Respekt 2008, č. 9

²⁹ Navrátil, J., místopředseda Junáka *Skauting pro život*. Junák : Praha, 2008. ISBN 80-86109-79-8

dvakrát komunistickým režimem (v letech 1950 a 1970). Obnoven byl v letech 1945, 1968, 1989.

Přestože byli skauti zrušeni a považováni za nepřítel režimu (viz kapitola *Činnosti a cíle Skautů*), tato organizace (i když ilegálně) nepřestala ve skutečnosti žít.

Pravidelně se skupiny skautů scházely pod falešným jménem a aktivitou, ve skutečnosti za touto činností byly skryté skautské schůzky a další program založen na principech skautingu a trampingu.

Významné osobnosti skautingu:

- Robert Baden-Powell 1857 – 1941 **Velká Británie**
- Ernest Thompson Seton 1860 - 1946 **USA**
- Antonín Benjamín Svojsík 1876 – 1938 **Československo**
- Jaroslav Foglar 1907 - 1999 **Československo**

Skautský slib:

Skautské sliby jsou předcházeny složením nováčkovské zkoušky a také by budoucí skaut měl mít složený slib vlčat nebo světlušek, což jsou sliby pro mladší děti. Slibuje se před svědky a to tak, že se postupně odřikává slib a ukazuje se na oheň, českou vlajku a skautskou kroniku.

„Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe:

sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce věrně v každé době,

plnit povinnosti vlastní a zachovávat zákony skautské,

duší i tělem být připraven(a) pomáhat vlasti i bližním.“³⁰

Složení slibu mohou věřící skauti a skautky zakončit slovy: *K tomu mi dopomáhej Bůh.*

Činnosti a cíle Skautů

Mezi hlavní cíly této organizace patřila například výchova k čestnosti, pravdomluvnosti, odpovědnosti, ke vzájemné sebeúctě i k obětavosti při službě vlasti. To vše bylo spojováno s dalšími činnostmi: s pobytem v přírodě, s hrami rozvíjejícími nejrůznější zručnosti i dovednosti a schopnosti, s posilováním

³⁰ Skaut.cz. *Věkové kategorie*. Skaut.cz, 2008

osobního sebevědomí i víry ve vlastní schopnosti a s odvahou i schopností překonávat překážky. Důležitou informací je i to, že skautské hnutí bylo prvním v historii dětských organizací, které nejenže mělo zavedený a propracovaný systém výchovy instruktorů a vůdců, ale v němž byly děti po značnou část doby ponechány samy sobě, bez dozoru a mentorování dospělých.

Spojený se skautingem je i termín tzv. „tramping“. Jedná se o typický a charakteristický fenomén po vzniku samostatného Československa. Označuje neorganizované hnutí jehož jádrem jsou převážně teenageři. Tramping jako hnutí jim umožňuje realizovat své představy o životě a klasické touhy mladých lidí po romantice, dobrodružství, vztazích založených na přátelství a vzájemné důvěře malých skupin, a na jednoduchém, srozumitelném a přírodním způsobu života. Tento způsob trávení času byl velmi populární mezi mládeží v době komunistického režimu, přestože míval, stejně jako skauting, hodně problémů s režimem.

Všechna tato hnutí byla totiž totalitními režimy často dosti nevybíravým způsobem potlačována a usurpována. Bývaly kontroly STB na nádražích, bourání trampských bud, rozhánění potlachů veřejnou bezpečností, párání domovenek na rukávech bund a košil, zákazy skautské činnosti, násilné obsazování skautských kluboven, krádeže kronik atd. Skauty a trampy neměl vůbec rád komunistický režim. Hlavní rysy těchto hnutí byly svobodomyšlnost, neformálnost, volnost a obdiv k západní kultuře. Proto není k údivu, že tyto jevy nikdy příliš nevyhovovaly totalitnímu režimu a že se snažil je mít pod kontrolou nebo je rovnou zakázat.

Pronásledování Skautů

Nebylo nijak náhodné, že celkem třikrát byla junácká organizace totalitními režimy zakázána. Nacisté ji v protektorátu Čechy a Morava zakázali pro její výrazně vlastenecké zaměření. V totalitním režimu po únoru 1948 jí byly vytýkány těsné vazby na obdobné organizace na západě a Junák byl označen za organizaci buržoazní, nevhodnou pro socialistickou výchovu mládeže. Junácká organizace byla paralyzována, řada činovníků se stala obětí politických procesů a strávila roky v komunistických žalářích. V roce 1950 byl Junák zrušen. Mnoho skautů však hájilo myšlenky skautingu v ilegálním odboji či za hranicemi protektorátu. Sedm stovek z nich za to zaplatilo životem. Nakrátko se k novému

životu probudila skautská organizace v roce 1968. Po obnovení činnosti byla na počátku normalizace junácká organizace zakázána potřetí. Budování organizační struktury a rozmach činnosti ukončil rok 1970, kdy byl Junák násilně pohlcen Pionýrskou organizací.

Mnoho skautů bylo odsouzeno a strávilo několik let ve vězení, jen kvůli tomu, že působilo ve skautské organizaci anebo byli věřící. To je i případ pana Karla Kahouna, který vydal v roce 2006 knihu s názvem „Lámání, vzpomínky jednoho skautíka“. Jde o autobiografický dokument, který má cíl doplnit mozaiku osudů generace těch, jejichž mládím procházel průsečík osudového údobí počátků vlády komunistů. Autor byl v roce 1957 zatčen a odsouzen na dva a čtvrt roku. Důvody byly tak nevinné, že je generace dnešní doby nemůže ani chápat. Příčiny jeho zatčení a odsouzení byly víra v Boha a vřelý vztah ke skautským ideálům.

Konkrétní případy perzekuce

„Voj. zákl.služby Karel Kahoun, [...], se uznává vinným trestným činem podvracení republiky [...], protože od roku 1952 až do svého zatčení záměrně šířil mezi mládeží nedůvěru a nenávisť k lidově demokratickému zřízení, ČSM a jeho pionýrské organizaci a v létě 1955 vytvořil se stejným záměrem ilegální skautskou organizaci v Plzni, při čemž jako vedoucí této organizace zaměřoval její činnost proti lidově demokratickému zřízení a jeho zájmům, tedy z nepřátelství proti lidově demokratickému řádu prováděl podvratnou činnost proti lidově demokratickému zřízení republiky a k tomuto činu založil organizaci [...], a odsuzuje se za to podle 79a, odst. 1.trestního zákona k trestu odnětí svobody na dva a čtvrt roku.“

„Od roku 1945 byl obžalovaným členem bývalé skautské organizace Junák, součástí světového skautského hnutí, které slouží v kapitalistických státech vládnoucí třídě pod rouškou falešných hesel o vlastenectví a bratrství všeho lidstva, jako prostředek k desorientaci a odvrácení mládeže od spravedlivého boje pracujících proti vykořisťování. Když v r. 1950 po dosažení jednoty naší mládeže v pokrokové organizaci ČSM došlo k rozpuštění skautské organizace Junák, obžalovaný pod vlivem svého rekreačního smýšlení, a tímto opatřením nesouhlasil. Rozhodl se, že bude i nadále působit mezi mládeží v duchu reakčních zásad a hesel skautingu, aby z jejich řad vychoval kádry osob, které by mohly převzít vedoucí místa v obnoveném Junáku po zvratu lidově demokratického zřízení, který

očekával.[...]. V půli roku 1954 se obžalovaný seznámil při návštěvě kostela se skupinou skautů z Prahy, od níž se dozvěděl, že táboří v opuštěné hájovně u Babína. [...], zjistil, že jde o ilegální skupinu katolických skautů, která kryje svou pravou činnost pod rouškou dramatického kroužku. [...]. Po bližším seznámení se s Petrem Miškovským (vedoucí skupiny) se dohodli, že budou i nadále pracovat ve formách skautingu a dle jeho zásad [...] .“

Při soudu, který proběhl 28.srpna 1957, a po tom, co bylo obvinění dočteno, Karel Kahoun si vzal slovo a hovořil:

„Vím, že jsem se dopustil trestného činu, ale mrzí mne, že se to jmenuje, podvracení republiky“! To je jako kdybych byl anarchista nebo monarchista, ale ne skaut! Vždyť náš skautský slib přece zní: „Slibují na svou cest, jak dovedu nejlépe milovat vlast svou, republiku československou a brániti ji v každé době! Plniti povinnosti vlastní a zachovávatí zákony junácké! K tomu mi dopomáhej Bůh“

Bylo mu řečeno, že chtěl bránit kapitalistickou republiku a ne socialistickou a že žádný Bůh není! *„Že oni v žádného Boha nevěří!“*

Karel Kahoun na to odpovídal: *„Ale já ano a v tom je právě jádro pudla, to je příčina všeho, i toho, že zde teď stojím a jsem souzen a odsouzen! Co se dá dělat! Kdybych byl ateista, tak jsem byl v Pionýru!“*³¹

Po tom, dostal s přihlédnutím ke všem kladům i záporům dva a čtvrt roku nepodmínečně.

Takových příběhů bylo hodně, ale mnozí na rozdíl od Karla Kahouna nedostali možnost je vyprávět.

³¹ Kahoun K. *Lámání lilí - Vzpomínky jednoho skautíka*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006.

3.6 Hlavní rozdíly mezi Skauty (Junáky) a Pionýry

PIONÝR	SKAUT
Československá organizace založená v roce 1949-1950	Mezinárodní organizace založená v roce 1914 a byla součástí světového skautského hnutí.
Pro obě organizace byly charakteristické uniformy, které se navzájem lišily především v barvách. Pionýři nosili modrou (nejdříve bílou) košili a červený šátek, skauti košili zelenou a žlutý šátek.	
Pionýři měli být z principu ateisté (komunismus obecně potlačoval náboženské aktivity).	Skaut obecně vyžadoval plnit povinnosti k bohu, viz. zakladatel skautingu, lord Baden-Powel of Gilwell, v knize Vlče, skaut, rover „Nikdo není dost dobrý, pokud nevěří v Boha a nežije podle božích přikázání. Proto by měl vyznávat každý skaut nějaké náboženství.“
Jak je patrné ze zákonů pionýrů, jednalo se o organizaci s politickým podtextem, která měla vychovávat mládež v duchu komunistických ideálů.	V principu apolitická organizace.
Z logiky věci byl Pionýr, jakožto státem zřízená organizace, státem také podporován.	Byli třikrát rozpuštěni, dvakrát komunisty (1948-50: likvidace Junáka a 1970).
V Československu vznikl podle sovětského vzoru.	V Československu vznikl podle anglického a amerického vzoru.
V Pionýru se nerozlišovalo mezi chlapci a dívkami.	Skauti rozlišovali chlapecké a dívčí oddíly.
Krom důrazu na výlety do přírody byla zdůrazňována i věrnost KSČ a nutnost šíření komunistických idejí ve světě.	Byl kladen primárně důraz na sepětí s přírodou.
Pionýr měl být vychován tak, aby byl v případě nutnosti ochoten a schopen bránit „společný majetek a stráž ho před škůdci a nepřáteli“.	Skauti neměli s takovým „militantním“ postojem nijak spojování, šlo zásadně jen vztah k přírodě a její ochranu.
Pionýrům byla vštěpována láska k Sovětskému svazu.	Žádná země nebyla (alespoň oficiálně) dětem dávána za vzor.

<p>Pionýr výrazně napodoboval činnost Skautu.</p>	<p>Skaut vznikl jako původní organizace.</p>
<p>Jistý militarismus obsažený již v pozdravu - pionýrský pozdrav, semknutá pravá dlaň ve výši čela, byl jen nepatrnou modifikací salutování a oficiální pozdrav pionýrů „buď připraven“ a „vždy připraven“ se příliš nelišilo od vojenského hlášení.</p>	<p>Skaut nebyl nijak spjat s žádnými vojenskými složkami. Pozdrav - tři zdvižené prsty symbolizují tři body skautského slibu - povinnost k Bohu, sobě a druhým. Palec překrývající malíček značí zásadu, že silnější chrání slabšího, a kruh, vzniklý jejich spojením celosvětové skautské bratrství.</p>
<p>Slib: <i>Slibuji před svými druhy, že budu pracovat, učit se a žít podle pionýrských zákonů, abych byl dobrým občanem své milované země, Československé socialistické republiky, a svým jednáním chránit čest pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže.</i></p>	<p>Slib: <i>Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe: sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce věrně v každé době, plnit povinnosti vlastní a zachovávat zákony skautské, duší i tělem být připraven(a) pomáhat vlasti i bližním. K tomu mi dopomáhej Bůh.</i></p>
<p>Členství v Pionýru bylo někde přímo povinné, někde pouze „doporučené“.</p>	<p>Členství ve Skautu bylo dobrovolné.</p>
<p>Obě organizace vštěpovali a vštěpují dětem nutnost poslušnosti k autoritám a ideálům, byť každá k jiným, např. komunistické ideje/náboženství. V knize Skauting se píše: „Skautský zákon nám říká, jak máme myslet, mluvit a jednat.“, podobně i Pionýři měli doporučení a pravidla, jak se chovat.</p>	

Tabulka č. 3 – Rozdíly mezi pionýrem a skautem

4 Výzkumná část

4.1 Cíl a záměr výzkumu, použitá metoda, charakteristika výzkumného vzorku

Jak je uvedeno v úvodu této práce, je cílem výzkumu vytvořit nezaujatý pohled na společenský život mládeže v období 50. let minulého století, konkrétně od roku 1948 do 1955. Zaměřím se především na subjektivní vnímání pamětníků vlivu komunistické strany na jejich činnost v mládežnických organizacích. Zda si ho uvědomovali a jak na základě dnešních zkušeností vzpomínají na tato léta.

Jako nejvhodnější metodu průzkumu jsem zvolila dotazník s otevřenými otázkami. Tato forma podle mě umožní nejlépe zaznamenat osobní vzpomínky a vyjádřit vnímání celkové atmosféry doby. Respondenta nijak nesvazuje formou. Nevýhodná je pro zpracování, protože otevřené odpovědi se vyhodnocují obtížně statisticky vyjádřit. Proto jsem celkové vyznění odpovědi na pocitové otázky hodnotila +1 pokud bylo vnímání kladné, -1 pokud bylo záporné a 0 pokud bylo neutrální nebo žádné. Celkem jsem položila 10 otázek.

Podpůrným získáváním podkladů pro vyhodnocení je forma osobních rozhovorů, které jsem s jednotlivými účastníky ankety vedla.

Dotazníky jsem rozdávala osobně v sociálních zařízeních pro seniory a v domech s pečovatelskou (DS Háje, Domov důchodců Praha 6, Domov pro seniory Chodov a Domov pro seniory Slunečnice). Část dotazníků vyplnili příbuzní mých přátel. Na malém vzorku respondentů jsem si předem ověřila srozumitelnost otázek a vhodnost jejich zaměření. Z výsledku tohoto předběžného minišetření vyplynulo, že všichni respondenti otázky chápou a nemají žádné potíže s formou odpovědí.

Dotazník byl určen pouze pro respondenty ve věku 65 až 85 let, abych podchytila ty, kdo ve zjišťované době 50. let byli v mládežnickém věku. Nerozlišovala jsem mezi odpověďmi mužů a žen.

Vzhledem k vyššímu věku odpovídajících jsem volila formu papírovou a části účastníků jsem pomáhala s vyplňováním.

Celkem jsem rozdala 80 dotazníků, ze kterých se mně vrátilo vyplněných 73 kusů (návratnost 90%), což je počet, který není reprezentativní, ale je možné z něj udělat závěry pro vyhodnocení platnosti hypotéz. Bohužel ne všechny otázky ve

vrácených dotazníků byly zodpovězeny. Vzhledem k počtu respondentů se jedná spíše o sondu.

Celkový přehled o počtech respondentů, pohlaví a věku je uveden v tabulce v příloze č. 3. Znění otázek je v příloze č. 4.

4.2 Hypotézy výzkumu

Celkem jsem stanovila tři hypotézy.

h1 - Většina respondentů bude na období účasti v mládežnickém hnutí vzpomínat s dobrými pocity.

Odpovědi účastníků šetření budou ovlivněny pozitivním vnímáním života v době jejich mládí bez ohledu na panující politické ovzduší. Výjimkou by mohli být pouze lidé, kteří byli v padesátých letech přímo vystaveni perzekucím komunistického aparátu.

h2 - Většina respondentů si zpětně bude uvědomovat manipulaci komunistického režimu prostřednictvím mládežnických organizací.

Tato hypotéza vychází z úvahy, že po získání mnohaletých zkušeností s komunistickým režimem během dospělého života si pamětníci musí uvědomovat vliv komunistické ideologie na jejich výchovu a vývoj.

h3 - Většina respondentů trávil svůj volný čas organizovaně.

Tento předpoklad je dán striktním silový přístupem komunistické moci k otázkám výchovy a rozvoji komunistické ideologie. Roli také bude hrát poválečné nadšení mládežníků při budování vlasti.

4.3 Ověření hypotéz

4.3.1 h1 - Většina respondentů bude na období účasti v mládežnickém hnutí vzpomínat s dobrými pocity

Hypotézu h1 jsem ověřovala na základě odpovědí na otázky č. 1, 3 a 8. Přímá otázka na vnímání tohoto období je pod číslem 1. Na vnímání účasti v mládežnickém hnutí je zaměřena otázka č. 3, celkové vyznění doby je v odpovědích č. 8. Všichni respondenti, kteří odpověděli na první otázku, odpovídali i na otázky č. 3 a 8. Body z odpovědí jsem tedy sečetla, a přepočítala

na procenta. Tím bude započítáno i hodnocení, kdy v jednotlivých otázkách odpovídal respondent různě.

Výsledné počty jsou uvedeny v tabulce č. 4.

Hodnocení	1	3	8	Celkem	%
+	56	36	50	142	74
0	2	24	10	36	18
-	6	4	4	14	8

Tabulka č. 4 – Vyhodnocení odpovědí na otázky č. 1, 3, 8

Z výsledků vyplývá, že podle předpokladů většina odpovídajících hodnotí toto období pozitivně. Především v odpovědích na otázku jak se ohlížejí na své dětství a jak se jim stýská a co postrádají nyní jsou odpovědi jednoznačné. V odpovědích na otázku č. 3 je vidět rozpor, který zřejmě spočívá v povinnosti do organizací chodit.

Hypotéza h1 tedy byla potvrzena.

4.3.2 h2 - Většina respondentů si zpětně bude uvědomovat manipulaci komunistického režimu prostřednictvím mládežnických organizací.

Hypotézu h2 jsem ověřovala podle odpovědí na otázky č. 2, 4 a 5. Základním rozdělením bude otázka č. 2. Z odpovědí vybereme pouze ty respondenty, kteří odpověděli kladně. U těchto dotazníků jsem vyhodnotila otázky č. 4 a 5 tak, že jsem odpovědím vyjadřujícím pozitivní vnímání manipulace dávala +1 bod, odpovědím odmítajícím ovlivňování -1 bod, odpovědím negativním pak 0 bodů. Na otázku zda chodili do nějaké organizace odpovědělo kladně 49 respondentů. Na základě vyhodnocených odpovědí na otázky č. 4 a 5 v těchto dotaznících vyšly výsledky uvedené v tabulce č. 5

Hodnocení	2	4	5	Celkem	%
+	49	27	33	60	61
0	10	12	9	21	21
-	21	10	7	17	18

Tabulka č. 5 - Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 2, 4, 5

Z výsledků vyplývá, že většina respondentů si nějakou formu manipulace připouští. Většina ji uváděla v odpovědích na otázku zaměřenou na ideologii a mentalitu mládežnických organizací. Méně lidí si ji připouštělo při vykonávání slavnostních rituálů, nošení znaků apod. Zřejmě to brali více jako hru a ne jako ideologii.

Na základě těchto odpovědí lze tedy říci, že **hypotéza h2 byla potvrzena.**

4.3.3 h3 - Většina respondentů trávila svůj volný čas organizovaně.

Hypotézu jsem ověřovala na základě odpovědí na otázky č. 6 a 7. Při vyhodnocení dotazníku jsem dávala +1 bod, jestliže se v odpovědích objevilo, že svůj volný čas trávili respondenti organizovaně, přičemž jsem nerozlišovala zda šlo o organizaci mládežnickou (především v odpovědích na otázku č. 6), nebo např. odborovou v odpovědích na otázku o rodinné rekreaci. V případě, že z odpovědi vyplynulo, že volný čas trávili sami nebo v rodinném prostředí, dávala jsem – 1 bod. V případě, že odpověď chyběla, přidělila jsem 0 bodů.

Procentuální vyhodnocení jsem prováděla pouze z odevzdaných odpovědí na obě otázky.

Hodnocení	6	7	Celkem	%
+	31	22	53	53
0	23	23	46	---
-	19	28	47	47

Tabulka č. 6 - Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 6, 7

Z odpovědí vyplývá, že svůj volný čas trávila mládež většinou organizovaně, ovšem pokud ho prožívala v rámci rodiny, šlo spíše o individuální aktivity. Celkově však mírně převažuje pozitivní odpověď na otázku zda trávili čas organizovaně.

Přestože se tedy nedá hovořit o jednoznačném výsledku, **hypotéza h3 byla potvrzena.**

4.3.4 Shrnutí výsledků výzkumu

Na základě vyhodnocení odpovědí na otázky v dotazníkovém šetření vyplývá, že pro většinu respondentů je účast v mládežnickém hnutí spojena se vzpomínkami

na příjemné prostředí, kamarádské vztahy a aktivní spolupráci. A to i přesto, že si opět většina uvědomuje ideologizaci tohoto prostředí spojenou s manipulací. Je ovšem docela možné, že si to uvědomili teprve později na základě vlastních zkušeností s komunistickým režimem, případně na základě odhalení excesů, ke kterým docházelo a které byly vždy v dobách uvolnění odhalovány a souzeny. Z odpovědí také vyplývá, že by si většina nepřála návrat ke komunismu a k dobám, kdy stát organizoval vše a všem.

Závěr

Díky své práci zaměřené na společenský život mládeže v padesátých letech determinovaný komunistickým režimem jsem si uvědomila mnoho věcí, o kterých jsem předtím ani nepřemýšlela. Při pokusu o definici komunismu jsem si uvědomila jak líbivě zní jeho stěžejní ideje a jak těžké je dohlédnout na pozdější dopady. Zřejmě proto se mohla tato ideologie tak masivně prosadit.

Při sbírání podkladů pro přehled mládežnických organizací mně zase docházelo, jak chytře to bylo vymyšlené a jak snadné (a nebezpečné) je manipulativní ovlivňování mládeže. Komunistický režim využil přirozené nadšení mladých po skončení 2. světové války a téměř nepozorovatelně se mu podařilo ovládnout názory celé společnosti. V té nejtvrdější době 50. let proti sobě dokázal třeba postavit děti a rodiče, když na mládež apeloval, aby udávala nepravosti, které rodiče dělají. Dokázal vyvolat kolektivní hysterické reakce proti jednotlivcům, kteří odmítali jít bok po boku s ostatními a vůbec při tom nezáleželo na pravdě. Vše se řídilo heslem „Kdo nejde s námi, jde proti nám!“

Trochu podivně pak vyzní výsledky výzkumu agentury Medián, že dvacet let od Sametové revoluce má KSČM stále skoro milion voličů, s více než osmdesáti tisíci členy je nejpočetnější politickou stranou, má dvacet šest poslanců, tři senátory a stovky starostů, obecních a krajských zastupitelů.

Strana, která stále hlásá, že politické změny se mohou legálně provádět revolucí, tedy násilnou změnou.

Ve značné míře je to spojeno s obecnou nespokojeností se současnou politickou a společenskou situací, ovšem podstatný vliv má zřejmě i příjemné vzpomínání na vlastní mládí.

To jsem si uvědomila právě při získávání dat pro svůj výzkum, kdy jsem měla možnost setkávat se s mnoha lidmi a poslouchat různé názory a zážitky z jejich mládí. A přiznávám, že jsem byla zpočátku docela překvapená z počtu lidí, kteří vzpomínají na své mládí a na období účasti v mládežnickém hnutí s dobrými pocity. Většině z bývalých pionýrů se nyní dokonce i stýská po pionýrských rituálech, po aktivitách v přírodě, i když si zpětně uvědomovali, že nošení znaků, pravidelné setkání a akce měly značný politický význam.

Teprve následně mně začalo docházet, že nehodnotí politickou situaci, že jim až na výjimky bylo jedno, kdo je u moci. Oni byli mladí, chtěli vybudovat svůj svět, chtěli uskutečnit své představy. Do pionýra nechodili kvůli budování socialismu, ale proto, že to znamenalo partu kamarádů, se kterými třeba hráli fotbal nebo stavěli klubovnu.

Nevzpomínají na krutá komunistická padesátá léta, ale na dobu své mladosti. Na dobu, kdy si člověk užívá naplno život bez ohledu na okolí zmítané ideologií. Na dobu kdy byla „tráva zelenější, příroda čistší, ryby větší, sněhu hromady, lidi hodnější...“ Kdy bylo zkrátka všechno krásné, čisté a přirozené.

Cíl výzkumu a celé práce byl tedy naplněn především v oblasti přehledu o organizovaných aktivitách a o ideologickém vlivu mládežnických organizací. Naopak celkový pohled na toto období je zatížen chybou zmíněnou v předchozím odstavci.

Skutečný odstup vůči komunistické ideologii tak může mít až generace vychovaná rodiči, kteří si už komunistickou minulost nepamatují jinak než jako učivo dějepisu a jejichž společenský a kulturní život byl dán jejich vlastními názory a nikoli mocenským politickým aparátem.

Pro mě osobně je poučením do budoucna, jak těžké je nezaujatě posuzovat a jednoznačně hodnotit chování a jednání jiných lidí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BOBEK-MOLEK-ŠIMÍČEK: *Komunistické právo v Československu – kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Politologický ústav Masarykovy univerzity, 2009.
- ČERNÁ- BĚLOHLÁVEK. *Pionýr 1968 – 1970*. Praha: Česká rada Pionýra, 2000.
- DJILAS, Milovan: *Nová třída: Kritika soudobého komunismu*. Překlad Robert Vlach. Curych. Brno: DEMOS, 1977.
- FIDELIUS, P: *Řeč komunistické moci*. Praha: Triada, 1998.
- GEBAUER, F. – KAPLAN, K. – KOUDELKA, F. – VYHNÁLEK, R. (eds.): *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV, 1993.
- GORBAČOV, Michail Sergejevič: *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a celý svět*. Překlad Miroslav Brož, Praha: Svoboda, 1987
- HURIKÁN, Bob: *Dějiny trampingu*, 1. vydání, Praha: Jaroslav Tožička, 1940.
- KAHOUN, K.: *Lámání lilií : vzpomínky jednoho skautíka*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006.
- KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990.
- KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007
- KELLER, Jan: *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.
- KOPT, Miroslav a kol. ve spolupráci s Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu, státním ústředním archivem a dalšími subjekty: *Český skauting v dokumentech KSČ 1945 – 1948, 2004*.
- KRÁLÍKOVÁ, M.: *Komunistická výchova a její složky*. Praha: SPN, 1983.
- KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha: Torst, 1998.
- LIŠKA O. a kol.: *Vykonané tresty smrti. Československo 1918-1989*. Praha: ÚDV, 2000.
- LUŇÁK, Petr: *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 1998.
- MIKULKA, L: *Tramp v komunismu*. Praha: Petrov, 2004.
- MURAVCHIK, Joshua: *Nebe na Zemi: vzestup a pád socialismu*. Překlad Michael Žantovský. Praha: BB art, 2003.
- NAGY, László: *250 miliónů skautů*. Praha: Junák, 1999.
- PURKRÁBEK, M. a kol., *Veřejná politika a její aktéři*. Sborník. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 1996.
- RÁZEK, Adolf: *Seznamy popravených: Vykonané tresty smrti z politických důvodů od 25. 2. 1948 do 29. 12. 1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005.
- REJZEK, Jiří: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2004.
- RUMJANCEV, A.: *Slovník vědeckého komunismu*, 1. vydání. Praha: Svoboda, 1978.
- RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Překlad Helena Beguivinová. Praha: Academia, 2002.
- SERVICE, Robert.: *Soudruzi: Světové dějiny komunismu*. Praha: Argo-Academia, 2009.
- TICHÁK, M.: *Po stopách skautů na Olomoucku. 1919-1994. 75 let olomouckého skautingu*. Olomouc: Okresní rada Junáka, 1995.
- VYKOUKAL- LITERA- TEJCHMAN: *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri, 2000.
- ZDENĚK, Svatoš a kol.: *Pionýrská encyklopedie 1*. Praha: Česká ústřední rada PO SSM v nakladatelství Mladá fronta, 1978.
- HALLER, J.: *Český slovník věcný a synonymický*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969
- VÁŠA-TRÁVNÍČEK: *Slovník jazyka českého*. Praha: nakladatelství Fr. Borový, 1946
- PIONÝRSKÉ NOVINY: 5. dubna 1952 č.35, 20. dubna 1952, 22. dubna 1951, 2. ledna

1952, 5. března 1952.

RUDE PRÁVO: 1. září 1950, 3. listopadu 1950, 1. července 1952, 5. července 1952,
27. srpna 1953.

Internetové adresy:

Český statistický úřad: www.czso.cz

www.totalita.cz

www.pionyr.cz

civilizace.mysteria.cz

www.ustrcr.cz

www.totem.cz

www.komunistickepravo.cz

www.policie.cz/udv

www.skaut.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Komunistický slovník

Příloha č. 2 – Komunistické zkratky

Příloha č. 3 – Celkový přehled údajů respondentů

Příloha č. 4 - Dotazník

Příloha č. 5 – Ukázky z dotazníků

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Symboly komunismu

Obrázek č. 2 – Růže pro Stalina

Obrázek č. 3 – Hotel Internacional

Obrázek č. 4 – Mapa komunistických zemí

Obrázek č. 5 – Školský zákon

Obrázek č. 6 – Členský průkaz ČSTV

Obrázek č. 7 – Členský průkaz pionýra

Obrázek č. 8 – Výzva a odezva

Obrázek č. 9 – Slib pionýra

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Počet registrovaných členů, Českomoravská konfederace OS

Tabulka č. 2 – Počty studentů a VŠ

Tabulka č. 3 – Rozdíly mezi pionýrem a skautem

Tabulka č. 4 – Vyhodnocení odpovědí na otázky č. 1, 3, 8

Tabulka č. 5 - Vyhodnocení odpovědí na otázky č. 2, 4, 5

Tabulka č. 6 – Vyhodnocení odpovědí na otázky č. 6, 7